

การวิเคราะห์พุทธศิลป์ภาพฝาผนังในพระอุโบสถ วัดโพธิ์ปฐมาวาส
(พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

An Analysis of Buddhist art murals in the Ordination Hall of
Wat Pho Pathamawat (Royal temple), Mueang District,
Songkhla Province

พระณัฐวุฒิ สิริโสภณ (ศิริโสภณ), พระครูวิจิตรศีลาจารย์, พระครูโมลีพัฒนานุกุล,
พระครูประสุตโพธิคุณ, พระครูวาทีธรรมวิภา

Phra Natthawut Sirisopano (Sirisophon), Phrakru Wijitsilajarn,

Phrakru Kositwattananukul, Phrakru Prasutphothikun,

Phrakhru Wateethammawipat

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นครศรีธรรมราช

Master of Buddhism Program, Mahachulalongkornrajavidyalaya University,

Nakhon Si Thammarat

Corresponding Author, E-mail: bestsoalone1992@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพุทธศิลป์ 2) ศึกษาพุทธศิลป์ที่ปรากฏในภาพฝาผนังพระอุโบสถ วัดโพธิ์ปฐมาวาส (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา และ 3) วิเคราะห์คุณค่าพุทธศิลป์ที่ปรากฏในภาพฝาผนังพระอุโบสถ วัดโพธิ์ปฐมาวาส (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาจากเอกสารและสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายจำนวน 20 รูป/คน โดยนำข้อมูลจากที่ได้ทั้งหมดมาวิเคราะห์ ประมวลความ สรุปผล และนำเสนอในรูปแบบการเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1. แนวคิดเกี่ยวกับพุทธศิลป์ เป็นการสร้างศิลปะที่สวยงามเพื่อพระพุทธศาสนาโดยตรง ที่แบ่งไปตามยุค ๆ นั้น จัดสร้างขึ้นเพื่อความสะดวกสบายในพระพุทธศาสนา และการหลุดพ้นจากความทุกข์นั่นเอง

2. ภาพฝาผนังในพระอุโบสถวัดโพธิ์ปฐมาวาส มีความวิจิตรแสดงออกถึงยังแสดงออกถึงคุณค่าทางวัฒนธรรม ความเป็นพุทธวัฒนธรรม และพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชน ทำให้จิตรกรรมฝาผนังของวัดโพธิ์ปฐมาวาสมีบทบาทเป็นเพียงผู้ชี้แนะแนวทางให้ผู้เข้าชมได้พยายามคิดตรองด้วยตนเองภาพจิตรกรรมสำคัญคือ พิธีกรรมการแห่เจ้าเซ็น ไม่เพียงแต่สร้างความภาคภูมิใจกลุ่มชนชาวมุสลิมเท่านั้น

ได้รับบทความ: 30 กันยายน 2567; แก้ไขบทความ: 16 ธันวาคม 2567; ตอรับตีพิมพ์: 18 ธันวาคม 2567

Received: September 30, 2024; Revised: December 16, 2024; Accepted: December 18, 2024

เป็นการยกย่องให้เกียรติในพิธีกรรมอันยิ่งใหญ่ของศาสนาอิสลามในพระอุโบสถวัดโพธิ์ปฐมาวาส บทบาทหน้าที่สำคัญในการจัดระเบียบทางสังคมด้วยอีกทางหนึ่ง

3. ภาพฝาผนังพระอุโบสถ วัดโพธิ์ปฐมาวาส (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เป็นคุณค่าสำคัญทางด้านจิตใจ ด้านสังคม คุณค่าด้านความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา เผยแผ่ศาสนาให้กับคนรุ่นหลังนับถือศาสนาให้มีความมั่นคงต่อไป

คำสำคัญ: พุทธศิลป์, พระอุโบสถ, วัดโพธิ์ปฐมาวาส (พระอารามหลวง)

Abstract

The purpose of this research were: 1) to study the concept of Buddhist art, 2) to study the Buddhist art that appears in the mural paintings of the ordination hall of Wat Pho Pathamawat (Royal temple), Mueang District, Songkhla Province, and 3) to analyze the value of Buddhist art that appears in the mural paintings of the ordination hall of Wat Pho Pathamawat (Royal temple), Mueang District, Songkhla Province. It is a qualitative research, studying from documents and interviewing a target group of 20 monks/people. All data obtained were analyzed, summarized, summarized, and presented in a descriptive writing format.

The research results found that:

1. The concept of Buddhist art is the creation of beautiful art for Buddhism directly, which is divided according to the era. It is created for the sake of faith in Buddhism and the liberation from suffering.

2. The mural paintings in the ordination hall of Wat Pho Pathamawat are exquisite and express cultural values, multiculturalism, and Buddhist rituals. The way of life of the people in the community makes the mural paintings of Wat Pho Pathamawat play a role as a guide for visitors to try to think and contemplate by themselves. The important mural paintings are the procession of Chao Sen, which not only creates pride among the Muslim community, but also honors the great ritual of Islam in the ordination hall of Wat Pho Pathamawat, which plays an important role in organizing society in another way.

3. The mural paintings of the Ubosot of Wat Pho Pathamawat (Royal Monastery), Mueang District, Songkhla Province, are of significant spiritual, social, and Buddhist stability values, spreading the religion to the next generation to continue to believe in the religion.

Keywords: Buddhist Art, Ordination Hall, Wat Pho Pathamawat (Royal Temple)

1. บทนำ

กำเนิดและพัฒนาการของพุทธศิลป์ที่ปรากฏในประเทศไทยนั้น มีทั้งที่เป็นสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม พุทธศิลป์เหล่านี้ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาที่มาจากอินเดียในช่วงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช (พระมหาศากล สุภรเมธี (เดินชาบัน) และคณะ, 2552: 45) ที่ได้จัดส่งพระสมณทูตออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากชมพูทวีป โดยเฉพาะปฏิมากรรมนั้น พระพุทธรูปถือว่าเป็นองค์เปรียบหรือสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า เป็นหลักฐานสำหรับให้คนรุ่นหลังทราบว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นปุชนิยบุคคลที่มีพระองค์อยู่จริง ความโดดเด่นของพุทธศิลป์ในแต่ละแบบที่เกิดขึ้นในระยะเวลาเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน เช่น พุทธศิลป์แบบหริภุญไชย ถูกผนวกรวมในพุทธศิลป์แบบทวารวดี พุทธศิลป์แบบเชียงแสน-ล้านนา อาจจะผนวกรวมไว้กับศิลป์แบบสุโขทัย ส่วนพุทธศิลป์แบบสุพรรณภูมิและอโยธยาหรืออุททอง ก็อาจจะนำมารวมไว้กับศิลปะแบบอยุธยา อิทธิพลของการสร้างสถาปัตยกรรมในอินเดียมีบทบาทต่อการสร้างสถาปัตยกรรมไทยดังที่ปรากฏอยู่ทั่วไป นับตั้งแต่พระพุทธศาสนาเริ่มเข้าสู่ประเทศไทยเป็นต้นมา

การสร้างสรรคงานพุทธศิลป์ในสังคมไทยภูมิภาคต่าง ๆ ย่อมมองให้เห็นสิ่งที่ก่อประโยชน์ทางพระพุทธศาสนาและสังคมหลายด้าน เช่น ประเพณี วิถี ย่อมเป็นที่นิยมในท้องถิ่นต่าง ๆ ในพุทธศิลป์มีส่วนการสนับสนุนการวิถีชุมชน สร้างคุณค่าต่อไปให้มีคุณภาพและมาตรฐานในท้องถิ่นระดับสากลและเป็นแหล่งวัฒนธรรมแห่งวัฒนธรรม ปราชญ์ชาวบ้านมีคณยอมรับนับถือวิถีชีวิตที่เรียบง่ายไม่ฟุ้งเฟ้อ ใช้ชีวิตแบบสมถะมีความซื่อสัตย์เป็นคนมีคุณธรรม ยึดหลักพุทธธรรม ไม่มีปัญหาทางการเงินทุกคนให้การยอมรับนับถือ ใช้ชีวิตอย่างคนที่พออยู่พอกินไม่ทะยานอยากไปตามกิเลสฝ่ายต่ำ ใช้ชีวิตแบบมีสติ เพราะในปัจจุบันในสังคมเกิดปัญหาวิกฤตด้านจิตใจในตัวของแต่ละบุคคล ทำให้เกิดความรุนแรงสะท้านให้เห็นชัดมากขึ้น วิธีการในการทำงานสามารถนำไปใช้ปฏิบัติในระดับบุคคลและชุมชนได้ ที่ต้องนำมาใช้ในการพัฒนาสังคมไทย จึงจะสามารถฝ่าวิกฤตการณ์ทุกอย่างที่เราากำลังเผชิญอยู่ได้ ในการเสริมสร้างคุณค่า งานพุทธศิลป์พร้อมกับจริยธรรมทางสังคมไปด้วยกัน

เนื่องด้วยวัดโพธิ์ปฐมาวาส (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดสงขลาเป็นศูนย์กลางของชุมชนตั้งแต่อดีต ถึงปัจจุบัน มีอุโบสถ สร้างให้เป็นสถานที่เคารพศรัทธาสักการะ ของพุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นแหล่งที่รวบรวมงานศิลปะวิทยาการและความรู้มากมายหลายสาขา ตลอดจนเป็นแหล่งรวมของศิลปกรรมที่มีค่า ปัจจุบันวัดและชุมชนมีบทบาทร่วมกันเพิ่มมากขึ้น คือ มีการรักษาส่งเสริมศาสนสถานที่สำคัญ เพราะภายในวัดประกอบไปด้วยศิลปวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นอารยธรรมและความเจริญของท้องถิ่น อันเป็นแหล่งรวมที่สามารถศึกษาย้อนกลับได้ในด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรมศิลปกรรม สถาปัตยกรรมรวมทั้งการเชื่อมโยงความเป็นมาวิถีวัฒนธรรมกับชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของชุมชนตัวอย่างในอำเภอเมืองสงขลามีชุมชนที่ประกอบอาชีพงาน หลายแขนงมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นแหล่งจุดใจ พุทธศิลป์เป็นทัศนูปกรณ์ในการสอนธรรมะได้อย่าง

ยอดเยี่ยม ฉะนั้นเมื่อศึกษาความหมายของพุทธศิลป์ให้ลึกซึ้งลงไปแล้วจะเห็นว่าเป็นเรื่องของธรรมะทั้งสิ้น สืบถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ส่งเสริมจริยธรรมผ่านงานพุทธศิลป์ทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยผ่านพุทธศิลป์ในอุโบสถภายในอุโบสถ

จากเหตุผลและความสำคัญดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความต้องการที่จะศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์ภาพฝาผนังในพระอุโบสถ วัดโพธิ์ปฐมาวาส (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพุทธศิลป์
2. เพื่อศึกษาพุทธศิลป์ที่ปรากฏในภาพฝาผนังพระอุโบสถ วัดโพธิ์ปฐมาวาส (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
3. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าพุทธศิลป์ที่ปรากฏในภาพฝาผนังพระอุโบสถ วัดโพธิ์ปฐมาวาส (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัย การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการศึกษา 2 วิธี ได้แก่ การศึกษาเอกสาร (Documentary study) และ การศึกษาภาคสนาม (Field study) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลที่เชื่อถือได้

3.2 พื้นที่ดำเนินการวิจัยและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1. พื้นที่ดำเนินการวิจัย ได้แก่ วัดโพธิ์ปฐมาวาส ถนนไทรบุรี ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา
2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 รูป/คน ประกอบด้วย
 - 1) พระสงฆ์ 11 รูป
 - 2) อาจารย์มหาชัยทักษิณ 1 คน
 - 3) ตัวแทนกลุ่มร้องลายไทย 1 คน
 - 4) ตัวแทนประชาชนทั่วไป 7 คน

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. ศึกษาเอกสาร (Documentary study) จากแหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539
2. ศึกษาเอกสารจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ หนังสือ เอกสาร วารสาร วิทยานิพนธ์ บทความ และงานวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัย รวมถึงข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่เชื่อถือได้

3. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ศึกษาข้อมูลภาคสนาม (Field study) จะใช้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับบุคคลสำคัญในชุมชนที่ต้องการสัมภาษณ์/ผู้ให้ข้อมูล จำนวน 20 รูป/คน

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบการวิเคราะห์ข้อมูล ตามจุดประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้ โดยการนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ มาจัดหมวดหมู่ แยกประเด็น และวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ร่วมกับการพิจารณาความสอดคล้องกับสถานการณ์พื้นที่และ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาข้อสรุปและเรียบเรียงผลการวิเคราะห์ข้อมูลและรายงานผลการศึกษารูปแบบการบรรยาย และรายงานผลการศึกษารูปแบบพรรณนาความ

3.5 สรุป อภิปรายผล และแสดงข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ และเรียบเรียงเป็นเล่มวิทยานิพนธ์ นำเสนอผลการวิจัย

4. สรุปผลการวิจัย

4.1 แนวคิดเกี่ยวกับพุทธศิลป์ ศิลปะ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า "ART" การทำความเข้าใจในความหมายของคำว่าศิลปะเป็นเรื่องที่ยาก เพราะศิลปะเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการสร้างและ การแสดงอารมณ์ความรู้สึกภายในของมนุษย์ และอารมณ์ของศิลปะจะแตกต่างจากอารมณ์อื่น ๆ พุทธศิลป์ คือ สิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเป็นความงามเพื่อความพอใจที่แฝงไว้ด้วยปรัชญาธรรมทางวัตถุถวายเพื่อเป็นพุทธบูชาเนื่องในพระพุทธศาสนา จุดกำเนิดของพุทธศิลป์น่าจะเริ่มต้นตั้งแต่การสร้างเสนาสนะ 5 ชนิด ของเศรษฐีชาวราชคฤห์ เพื่อถวายภิกษุสงฆ์ เช่น การก่อสร้างวัดบุพพารามของนางวิสาขาอุบาสิกา โดยมีพระโมคคัลลานะเป็นผู้อำนวยการก่อสร้าง แต่การกำเนิดพุทธศิลป์ที่เด่นชัด เริ่มต้นจากการสร้างสถูปหรือธาตุเจดีย์ นอกจากนี้ยังมีศาสนสถานที่เรียกว่า สังฆนิยสถาน จุดกำเนิดของพุทธศิลป์น่าจะเริ่มต้นตั้งแต่การสร้างเสนาสนะ 5 ชนิดของเศรษฐีชาวราชคฤห์' เพื่อถวายภิกษุสงฆ์ เช่น การก่อสร้างวัดบุพพารามของนางวิสาขาอุบาสิกา โดยมีพระโมคคัลลานะเป็นผู้อำนวยการก่อสร้าง และแบ่งตามยุค สมัยประวัติศาสตร์ในประเทศไทย อาทิเช่น สมัยสุวรรณภูมิ สมัยทวารวดี สมัยศรีวิชัย สมัยลพบุรี สมัยเชียงแสน สมัยสุโขทัย สมัยอู่ทอง สมัยอยุธยา สมัยรัตนโกสินทร์

4.2 พุทธศิลป์ที่ปรากฏในภาพฝาผนังพระอุโบสถ วัดโพธิ์ปฐมาวาส (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา วัดโพธิ์ปฐมาวาส ตั้งอยู่เลขที่ 236 บ้านบ่อทราย ถนนไทรบุรี หมู่ที่ 12 ตำบลบ่อทรายอำเภอเมืองจังหวัดสงขลา สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย วัดโพธิ์ปฐมาวาสไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อใดและใครเป็นผู้สร้าง เป็นวัดเก่าที่อยู่ในเขตกำแพงเมืองสงขลา บริเวณโดยรอบเป็นตลาด ร้านค้า บ้านเรือนของราษฎร

และศาลเจ้าอื่น ๆ อีกหลายแห่งที่ประชาชนทั่วไปให้ความสำคัญในการดูแลบูรณปฏิสังขรณ์ มาตลอดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ภาพภายในพระอุโบสถวัดโพธิ์ปฐมาวาส มีความวิจิตร แสดงออกถึงยังแสดงออกถึง คุณค่าทางวัฒนธรรม ความเป็นพุทธวัฒนธรรม และพิธีกรรมทาง พระพุทธศาสนา การดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชน โดยการนำหลักพุทธธรรมมา ประยุกต์ปรับใช้ในการดำเนินชีวิต และเป็นการสร้างสัมพันธ์ไมตรีที่ดีร่วมกันกับศาสนิกอื่นได้ อย่างเหมาะสม รวมทั้งสร้างคุณค่าการอยู่ร่วมกันในสังคม ชุมชนได้อย่างลงตัว ส่วนการสั่ง สอนพระธรรมผ่านจิตรกรรมฝาผนังของวัดโพธิ์ปฐมาวาสเป็นแบบเรียนให้กับพระภิกษุ สามเณรในวัดได้ศึกษาทำความเข้าใจในพระธรรมวินัยได้อย่างลึกซึ้งขึ้นจากภาพวัตรปฏิบัติ ของพระภิกษุสงฆ์และภาพปริศนาธรรมเพื่อปลูกฝังสั่งสอนคติทางธรรมและคติทางโลกให้กับ พุทธศาสนิกชน แต่การไม่สื่อถึงสิ่งใดอย่างชัดเจนและแฝงนัยยะอื่น ๆ ลงในภาพ ทำให้ จิตรกรรมฝาผนังของวัดโพธิ์ปฐมาวาสมีบทบาทเป็นเพียงผู้ชี้แนะแนวทางให้ผู้เข้าชมได้ พยายามคิดตรองด้วยตนเองภาพจิตรกรรมสำคัญคือ พิธีกรรมการแห่เจ้าเซ็น ไม่เพียงแต่ สร้างความภาคภูมิใจในความเป็นอัตลักษณ์ของของกลุ่มชนชาวมุสลิมเท่านั้น แต่การเขียน ภาพที่แสดงถึงความยกย่องให้เกียรติในพิธีกรรมอันยิ่งใหญ่ของศาสนาอิสลามในอุโบสถ วัดโพธิ์ปฐมาวาสบทบาทหน้าที่สำคัญของจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ปฐมาวาสนอกจากจะเขียน ขึ้นเพื่อให้ความรู้กับประชาชนแล้ว ยังมีส่วนร่วมในการจัดระเบียบทางสังคมด้วยอีกทางหนึ่ง

4.3 วิเคราะห์คุณค่าพุทธศิลป์ที่ปรากฏในภาพฝาผนังพระอุโบสถ วัดโพธิ์ปฐมาวาส (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ภาพฝาผนังพระอุโบสถ วัดโพธิ์ปฐมาวาส (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เป็นสิ่งสำคัญทางด้านจิตใจ เป็นที่ยึดเหนี่ยว จิตใจ มีที่มีพุทธศิลป์ให้เกิดความรู้สึกรักภูมิใจ อุ่นใจ สบายใจ ได้ระลึกนึกถึงคุณค่าของคนยุคนั้น และนึกถึงคุณของศาสนา นึกถึงหลักธรรมคำสอนแล้วน้อมนำมาเอามาใช้ประพฤติปฏิบัติใน ชีวิตประจำวัน อยู่บนพื้นฐานของปัญญาหรือความมีเหตุผล โดยมุ่งหมายให้เกิดความสงบทางใจ และเกิดสติปัญญาในการแก้ปัญหาชีวิต ได้พัฒนาจิตใจ และปัญญา สามารถอบรมเจริญ วิปัสสนาซึ่งเป็นหนทางการดับกิเลส หรือความหลุดพ้นโดยการประพฤติปฏิบัติธรรมในสิ่งที่ดี งามที่ ละเว้นจากการทำชั่วทั้งปวง เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตนเพื่อให้พ้นทุกข์ภาพของคน ยุคเก่าก็จะเป็นสิ่งที่มีค่าให้กับคนยุคใหม่ เพื่อเผยแพร่ของพระพุทธศาสนาต่อไป

จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ปฐมาวาสมีความสำคัญมากในด้านสังคม ทั้งจาก ภายนอกและภายในเมืองสงขลานั้นคือ การเปลี่ยนแปลงทางศิลปกรรมของยุคสมัยที่รับเอา รูปแบบและแนวการเป็นอยู่วิถีชีวิตประยุกต์เข้ากับจิตรกรรมแบบประเพณี อันนำไปสู่การ เปลี่ยนแปลงทางความคิดและการแสดงออกแทรกซึมไปสู่ชุมชน ให้เข้ากับวัฒนธรรมและ ศิลปกรรมท้องถิ่นในที่สุด ซึ่งการรับรูปแบบความนิยมนี้ มักมีจุดเริ่มต้นมาจากการปกครอง สมัยนั้น และด้วยปัจจัยภายในของเมืองสงขลาที่สภาพสังคมยังขาดเสถียรภาพและความ มั่นคงอันเนื่องมาจากความหลากหลายทางเชื้อชาติศาสนา และปัญหาการกบฏของเจ้าเมือง

มลายูและเขตจังหวัดใกล้เคียงที่มีขึ้นเป็นระยะ สาเหตุดังกล่าวมาทั้งหมดจึงทำให้จุดประสงค์ในการใช้งานจิตรกรรมฝาผนังจึงมีเพิ่มมากขึ้นนอกเหนือจากการเขียนขึ้นเพื่อใช้ในการสั่งสอนพุทธศาสนาแต่เพียงอย่างเดียวเช่นในอดีต เช่น เขียนขึ้นเพื่อสั่งสอนและให้การศึกษาเกี่ยวกับจารีตประเพณีเขียนตามความพอใจของบุคคลในท้องถิ่น แสดงความรู้และรสนิยมของผู้ว่าจ้างงานเพื่อเป็นประโยชน์ของชุมชนสังคม

การสร้างพุทธศิลป์ภาพฝาผนังในพระอุโบสถ วัดโพธิ์ปฐมาวาส (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา จุดประสงค์หนึ่งเพื่อเป็นหลักยึดเพื่อให้เกิดความมั่นคงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพระพุทธศาสนา และคนในชุมชนบริเวณนั้น ในการสร้างภาพฝาผนังในพระอุโบสถ วัดโพธิ์ปฐมาวาส (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ต่างกันแต่ละภาพ ต่างศาสนาแต่ทุกคนก็จะทราบ วิถีชีวิต ประเพณี ของกลุ่มคนในภาพ คนก็เข้าใจร่วมกันว่า เป็นศูนย์รวมแห่งความศรัทธาของคนในชุมชน เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ภาพจริยวัตรของพระภิกษุ ที่แฝงไปด้วยหลักธรรมให้พุทธศาสนิกชนศรัทธาในศาสนามากขึ้น จำเป็นจะต้องมี สิ่งที่จับต้องได้ มองเห็นด้วยตาเนื้อ เพื่อประกอบศรัทธาเอาไว้พุทธศิลป์ภาพฝาผนังภาพวาดฝาผนังสามารถบอกเรื่องราวต่างๆ ซึ่งประกอบด้วยคุณค่าและจุดมุ่งหมายของการสร้างภาพจิตรกรรมมีหลายประการ สามารถจำแนกได้ จึงกลายเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องมีการสร้างภาพจิตรกรรมเป็นการส่งเสริมความเชื่อมั่นว่าพระพุทธเจ้ามีตัวตนจริง วิถีชีวิตของคนในชุมชนมีอยู่จริง มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ที่สามารถพิสูจน์ได้ ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนาดังนั้นการสร้างพุทธศิลป์ภาพฝาผนัง จึงมีคุณค่าที่ต้องสานต่อไปเพื่อการรักษาความมั่นคงในพระพุทธศาสนา

5. อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์ภาพฝาผนังในพระอุโบสถ วัดโพธิ์ปฐมาวาส (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา สามารถอภิปรายได้ว่า การศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนผ่านจิตรกรรมฝาผนังของวัดโพธิ์ปฐมาวาส (พระอารามหลวง) เป็นแบบเรียนให้กับพระภิกษุสามเณรและประชาชนทั่วไปได้ศึกษาทำความเข้าใจในพระธรรมวินัยได้อย่างลึกซึ้งจากภาพวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์และภาพปริศนาธรรมเพื่อปลูกฝังสั่งสอนคติทางธรรมและคติทางโลกให้กับพุทธศาสนิกชนมีความวิจิตรแสดงออกถึง คุณค่าทางวัฒนธรรม ความเป็นพหุวัฒนธรรม และพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชน โดยการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ปรับใช้ในการดำเนินชีวิต และเป็นการสร้างสัมพันธไมตรีที่ตรึงร่วมกันกับศาสนิกอื่นได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งสร้างคุณค่าการอยู่ร่วมกันในสังคม การก่อสร้างปูชนียสถานบ้าง ปูชนียวัตถุบ้าง ให้ปรากฏแก่ชนทั้งหลาย ให้เป็นเครื่องเจริญศรัทธา ยังให้เกิดความยินดีและน้อมนำชนทั้งหลายให้ฝักใฝ่สนใจในพระพุทธศาสนากับชุมชนได้อย่างลงตัว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กรรณิการ์ ตั้งตุลานนท์ (2554: ก) ได้กล่าวถึงจิตรกรรมฝาผนังไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “เรื่องศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่

ปรากฏบนจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดทองธรรมชาตวรวิหาร” ผลการศึกษาพบว่า “จิตรกรรมฝาผนังเชิงพุทธในสังคมไทย เป็นศิลปะการเขียนภาพสีลงบนฝาผนังภายในโบสถ์วิหาร เขียนเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา เล่าเรื่องพระพุทธประวัติ ชาดก ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมประเพณีที่เกิดขึ้นจากการนับถือพระพุทธศาสนาทำให้ประชาชนมีโอกาสได้ศึกษาเรียนรู้เรื่องราวจากภาพเขียนที่ปรากฏอยู่บนฝาผนัง การได้เห็นจิตรกรรมฝาผนังอันงดงามน่าเลื่อมใสจะนำผู้ชมเข้าไปสนใจในรายละเอียด ซึ่งสิ่งนั้น คือ พระธรรมของพระพุทธเจ้าและเมื่อรู้พระธรรมดีแล้ว ก็จะข้ามพ้นจากความยึดติดในความงามของภาพเพียงอย่างเดียวดังนั้น จิตรกรรมฝาผนังเชิงพุทธจึงถือเป็นศิลปะที่เชิดชูและจรรโลงพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุรีย์พร แซ่เอี้ยบ (2554: ก) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวិเคราะห์หลักธรรมจากนิทานชาดกที่ปรากฏในภาพจิตรกรรม พระวิหารหลวง วัดสุทัศนเทพวราราม” ว่าตำราเอกสาร สื่อต่าง ๆ ส่วนหนึ่งได้นำเสนอนิทานชาดกบางเรื่องผ่านทางจิตรกรรมฝาผนัง ตามโบสถ์วิหาร ของวัดหรือพุทธสถานต่าง ๆ คำว่า “จิตรกรรม” นั้น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายว่า “จิตรกรรม” คือ ศิลปะการวาดเขียน ศิลปะการวาดภาพ ในคัมภีร์สังยุตตนิกาย นิทานวรรค พระพุทธองค์ได้ตรัสเปรียบเทียบไว้ว่า “...จิตรกรผู้ทำจิตรกรรมนั้น เมื่อมีน้ำย้อม ครั่ง ขมิ้น สีเขียวหรือสีแดงอ่อน ข้างย้อมหรือจิตรกรพึงเขียนรูปภาพสตรีหรือรูปภาพบุรุษให้ได้สัดส่วนครบถ้วนลงบนแผ่นกระดานที่ขัดดีและฝาผนังหรือแผ่นผ้า...” และทรงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย แม้ภาพจิตรกรรมที่เขาเขียนไว้นั้น จิตรกรก็คิดด้วยจิตนั่นเอง จิตนั้นเองจิตรกว่าภาพจิตรกรรมที่เขาเขียนไว้นั้น...” และตรัสถึงภาพจิตรกรรมที่ปรากฏไว้ในคัมภีร์อีกว่า “เหมือนบุคคลได้เห็นภาพจิตรกรรมที่ จิตรกรระบายด้วยหัตถา ทำไว้ที่ฝาผนัง สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระพงศศักดิ์ อภิขวิ (รุ่งสง) (2549: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณี พระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม” ว่าสื่อจิตรกรรมฝาผนังเป็นสื่อสำคัญอย่างหนึ่ง ที่มีบทบาทในการเผยแผ่พุทธธรรมทางพุทธศาสนาที่ผู้วาดหรือจิตรกรได้สื่อออกมาทางภาพจิตรกรรมฝาผนัง โดยมีเนื้อหาหรือเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาในเรื่องต่าง ๆ ทั้งพุทธประวัติ นิทานชาดกที่เป็นคติทางธรรมที่เตือนใจพุทธศาสนิกชน อีกทั้งภาพจิตรกรรมที่จิตรกรทั้งหลายเหล่านั้นสื่อถึงคุณค่าทั้งทางด้านสุนทรียศาสตร์ ประวัติศาสตร์โบราณคดี คติความเชื่อ อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติที่มีความสำคัญอย่างหนึ่ง ที่สามารถหล่อหลอมและต่อยอดถึงอุดมการณ์ทางการเมือง ความคิด ความเชื่อต่าง ๆ ในอดีตให้แก่คนรุ่นหลังได้อย่างไม่รู้ตัวอีกด้วย สอดคล้องกับงานวิจัยของ เสนาะ เทียนทอง (2547: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในพุทธศิลป์: ศึกษาเฉพาะกรณีของพระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบุญ) วัดไร่ขิงวรวิหารวัดสุพรรณบุรี” พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อบุญ อนิโ) ได้วิเคราะห์เหตุการณ์ในปัจจุบันและคาดการณ์ในอนาคตเกี่ยวกับเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาว่า ต่อไปในอนาคตเบื้องหน้าโน้น พระพุทธโอวาทของพระพุทธองค์จะอยู่

ตามชั้นกระดาดไม่กำซาบเข้าไปในจิตใจคน วัตถุทั้งหลายที่ผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนาสร้างไว้ เช่นโบสถ์ วิหารเจดีย์ พระศรีมหาโพธิ์ จะประกาศพระพุทธศาสนาแทนพระพุทธองค์ จงดุถุการวัตถุที่พระเจ้าอโศกสร้างไว้เป็นตัวอย่าง ถ้าไม่ได้พระเจ้าอโศกสร้าง สังฆนิยสถาน 4 ตำบลไว้ ในสมัยปัจจุบันจะไม่มีใครรู้ที่พระพุทธองค์ประสูติ ที่ตรัสรู้ ที่ปฐมเทศนา และที่ปรินิพพานได้เลย สังฆนิยสถาน 4 ตำบล ถึงแม้จะเป็นวัตถุ ก็อาจทำให้นุชนเข้าถึงพุทธานุสติได้” ส่วนปฏิมากรรม รูปปั้นเปรต ต่าง ๆ เป็นสื่อสำคัญสำหรับจูงใจให้ประชาชนเกิดความกลัว การทำความชั่ว ทำให้ผู้เข้าชมเกิดความรู้สึกลัวบาป ดังนั้น ปฏิมากรรมจึงมีความสำคัญสำหรับทุกคนเพื่อให้ละเว้นจากบาปทั้งหลายสำหรับผู้ประกอบกุศลกรรม คือการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา พระครูอุภัยภาดาทร (หลวงพ่อชม อนิโฆ) จะใช้พุทธานุสติ ปฏิมากรรม สถาปัตยกรรมและจิตรกรรมฝาผนังเป็นสื่อในการสอนทำให้คนอยากสร้างความดี สอดคล้องกับงานวิจัยของ เจ้าอธิการบุญจันทร์ ธมมัสโร (พันสว่าง) (2554: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาหลักธรรมที่สอดคล้องกับพุทธลักษณะองค์พระพุทธปฏิมากรในสังคมไทย” ว่าการที่คนในยุคหลัง ๆ ต่อมาสร้างพระพุทธรูปเคารพรำลึกถึงพระพุทธเจ้าตามศรัทธาและเพื่อเป็นพุทธานุสตินั้น ก่อให้เกิดรูปปฏิมากรรม ที่ดงามตามคติความนิยมของกลุ่มชนแต่ละหมู่เหล่า ซึ่งมีลักษณะทางศิลปะกรรมและสิ่งประกอบ แตกต่างกันไปตามท้องถิ่นและยุคสมัยประกอบกับในประเทศอินเดียเอง พระพุทธศาสนาก็เกิดอยู่คู่เคียงกับศาสนาอื่น ๆ โดยเฉพาะศาสนาฮินดูหรือศาสนาพราหมณ์ ซึ่งนิยมสร้างรูปเคารพ เป็นเทพเจ้าองค์ต่าง ๆ มีกิริยาท่าทางต่าง ๆ หลากหลาย ซึ่งชาวพุทธต้องการสร้างสรรครูปเคารพในพระพุทธศาสนาให้มากและแพร่หลายตามอย่างเทวรูป ฮินดู แต่ติดขัดด้วยพระพุทธองค์มิได้ทรงมีสัตรีหรือยานพาหนะใด ๆ มิได้ทรงถืออาวุธแบบใด ๆ มิได้ทรงเครื่องดนตรีชนิดใด ๆ แต่ด้วยอิทธิพลของปฏิมากรรมรูปเคารพในศาสนาอื่น ๆ นี้เองที่ทำให้พระเถระและพุทธศาสนิกชนในระยะต่อมา ก็ได้พยายามศึกษาและรณนาพระพุทธประวัติตอนต่าง ๆ ให้มีความละเอียดขึ้น สร้างสรรครูปแบบเพื่อให้เกิดการสร้างพระพุทธรูปในกิริยาอาการต่าง ๆ มากขึ้นมีการคัดเลือกพุทธประวัติ พุทธตำนาน นิทาน ต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างเรื่องราวที่จะสร้างพระพุทธรูปขึ้น อันเป็นมูลเหตุให้เกิดพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ขึ้นในแต่ละเขตประเทศที่พุทธศาสนาแพร่ไปถึงและดำรงสืบมา ซึ่งไม่อาจระบุได้ว่าพระพุทธรูปปางต่าง ๆ มีทั้งหมดเท่าใด ทั้งนี้เป็นไปตามความนิยมและความคิดของแต่ละชาติแต่ละวัฒนธรรมส่วนในประเทศไทย การสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ นั้น มีอยู่ครบถ้วนทุกยุคทุกสมัยซึ่งศิลปะเป็นลักษณะที่คล้ายคลึงและได้รับอิทธิพลทางศิลปะจากอินเดียและลังกา รวมทั้งจากศิลปะของประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงผสมผสานกับลักษณะและความนิยมในท้องถิ่นเดิม เกิดพระพุทธรูปทุกอิริยาบถ คือ ยืน เดิน นั่ง และนอน หลากปางออกไป

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรมีการอนุรักษ์พุทธศิลป์ภาพฝาผนังของหน่วยงานที่รับผิดชอบเพื่อให้คนยุคหลังเห็นคุณค่าทางจิตใจ คุณค่าทางสังคม และความมั่นคงทางศาสนา ต่อคนในชุมชน
2. ควรพัฒนาส่งเสริมให้มีการเรียนรู้วิถีชีวิตของคนยุคเก่า โดยมีการจัดการเรียนการสอนโดยสถานศึกษา ในชุมชนนั้น ๆ
3. ควรสนับสนุน ส่งเสริมการวิจัยกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีการนำคำสอนทางพระพุทธศาสนามาต่อยอด เพื่อให้ผู้คนตระหนักรู้เรื่องพุทธศิลป์ในชุมชนของตนเอง และอนุรักษ์พุทธศิลป์ภาพฝาผนังเป็นมรดกของชุมชนต่อไป

6.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์ภาพฝาผนังในพระอุโบสถ ศึกษาให้รอบด้านครอบคลุมในประเด็น ต่าง ๆ มากกว่านี้
2. ควรศึกษาพุทธศิลป์ภาพฝาผนังที่แตกต่างกันในแต่ละยุคสมัยที่มีความสัมพันธ์กัน
3. ควรศึกษาพุทธศิลป์ในรูปแบบอื่น ๆ เช่น ประติมากรรม สถาปัตยกรรม เป็นต้น

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

พุทธศิลป์ภาพฝาผนังในพระอุโบสถ วัดโพธิ์ปฐมवास (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เป็นหลักยึดทำให้เกิดความมั่นคงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพระพุทธศาสนา และคนในชุมชนบริเวณนั้น ภาพฝาผนังในพระอุโบสถ วัดโพธิ์ปฐมवास (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา มีความต่างกัน ต่างภาพ ต่างศาสนา แต่ทุกคนก็จะทราบวิถีชีวิต ประเพณี ของกลุ่มคนในภาพ สามารถเข้าใจร่วมกันว่า เป็นศูนย์รวมแห่งความศรัทธาของคนในชุมชน เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ภาพจริยวัตรของพระภิกษุ ที่แฝงไปด้วยหลักธรรมให้พุทธศาสนิกชนศรัทธาในศาสนามากขึ้น จำเป็นจะต้องมีสิ่งที่จับต้องได้ มองเห็นด้วยตาเนื้อ เพื่อประกอบศรัทธาเอาไว้ พุทธศิลป์ภาพฝาผนังจึงกลายเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องมีในพระพุทธศาสนาเป็นการส่งเสริมความเชื่อมั่น ว่าพระพุทธเจ้ามีตัวตนจริง วิถีชีวิตของคนในชุมชนมีอยู่จริง มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ที่สามารถพิสูจน์ได้ ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา ดังนั้นการสร้างพุทธศิลป์ภาพฝาผนัง จึงมีคุณค่าที่ต้องสานต่อไปเพื่อการรักษาความมั่นคงในพระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

- กรรณิการ์ ตั้งตุลานนท์. (2554). ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏบนจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ วัดทองธรรมชาตวรวิหาร. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เจ้าอธิการบุญจันทร์ ฌมมัสสโร (พันสว่าง). (2554). เรื่องศึกษาหลักธรรมที่สอดคล้องกับพุทธลักษณะองค์พระพุทธรูปปฏิมากรในสังคมไทย. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. (2543). **ร้อยคำร้อยความ**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปัญญา เทพสิงห์. (2548). **ศิลปะเอเชีย**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท แอคทิฟพริ้นท์ จำกัด.
- พระพงศ์ศักดิ์ อภิขโว (รุ่งสง). (2549). ศึกษาบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในเฉพาะกรณีพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสากล สุภรเมธี (เดินชาบัน) และคณะ. (2552). กำเนิดและพัฒนาศิลปะพุทธศิลป์ต่าง ๆ ในประเทศไทย. **วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**, 11(1), 45-52.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. (2547). **ทัศนศิลป์ไทย**. กรุงเทพมหานคร: ปิรามิด.
- สมชาติ มณีโชติ. (2524). **จิตรกรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- สุรีย์พร แซ่เอี้ยบ. (2554). การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมจากนิทานชาดกที่ปรากฏในภาพจิตรกรรม พระวิหารหลวง วัดสุทัศน์เทพวราราม. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เสนาะ เทียนทอง. (2547). ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในพุทธศิลป์. ศึกษาเฉพาะกรณีของพระครูอุภัย ภาดาทร (หลวงพ่อบุญ) วัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อภัย นาคคง. (2533). **ความรู้เบื้องต้นวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ**. กรุงเทพมหานคร: ท.วัฒนาการพิมพ์.